

Abszolutizmus és isteni jogalap

Abszolutizmus és isteni jogalap. Szöveggyűjtemény
Szerkesztette: Kiss Gergely, Radó Bálint, Sashalmi Endre

METEM Könyvek

Budapest, Magyar Egyháztörténelmi Enciklopédia
Munkaközösség, *Historia Ecclesiastica Hungarica*
Alapítvány, 2006, 138 p.

ISBN: 963-8472-98-7

A Magyar Egyháztörténelmi Enciklopédia Munkaközösség (METEM) és a *Historia Ecclesiastica* Alapítvány kiadásában 2006-ban jelent meg az *Abszolutizmus és isteni jogalap* című szöveggyűjtemény, amely az abszolutizmusok európai története iránt érdeklődő olvasó és kutató számára magyar nyelven tesz megismerhetővé eddig rendkívül nehezen beszerezhető, ámde igen fontos és nem kevésbé érdekes történelmi forrásokat. A kötetet Kiss Gergely, Radó Bálint és Sashalmi Endre jegyzi, egyben ők fordították magyarra az abban közzétett műveket. Mindhárom szerző (szerkesztő, fordító) a Pécsi Tudományegyetem Közép- és Kora Újkori Történelmi Tanszékének munkatársa.

A szöveggyűjtemény négy értekezést foglal magában (ebből kettőt teljes terjedelmében, a fennmaradó kettőt pedig részletekben közli) az abszolutizmusok korából. Az első – Radó Bálint fordításában – VI. Jakab skót király (a későbbi I. Jakab angol uralkodó) 1598-ban, Edinburghban, C. Philoptris álnéven kiadott traktátusa, amely *A szabad monarchiák igaz törvénye, avagy kölcsönös és viszonyos kötelesség egy szabad király és természetes alattvalói között* címet viseli. A pamfletnek terjedelmes, értekezésnek talán kissé rövid írásmű különös érdekességét az adja, hogy Jakab (sok uralkodótársához hasonlóan, de talán még többel ellentétben) igen nagy műveltségű és elméleti felkészültségű államférfi volt, s ennek megfelelően írása – közvetlen politikai célján és mondanivalóján túl – államelméleti szempontból (a királyi hatalom alapjai, természetjogi megközelítés) is figyelemreméltó.

A második mű ennél lényegesen rövidebb, ugyanakkor történelmi vonatkozásai miatt nem kevésbé érdekes, mint az előző. Egy Alekszej orosz cár neve alatt megjelent pamfletről van szó, amelyet 1650-ban Hollandiában adtak ki angol nyelven, és amelyben „a cár” I. Károly angol király kivégzése okán ad hangot elítélő véleményének az angliai eseményekről, s fejt ki nézeteit az uralkodó jogairól, a jogrend védelmének szükségességéről. Azért kívánczik idézőjelbe „a cár”, mert feltehető, hogy nem Alekszej volt a valódi szerző, hanem Lord Culpeper, korabeli oroszországi angol

követ (netán egy szintén angol anyanyelvű és az angliai politikai helyzetet hasonlóképpen jól ismerő királypárti munkatársa). Ez azonban cseppet sem csökkenti a mű forrásértékét, figyelemmel arra is, hogy az orosz uralkodó bizonyosan tudott annak megjelenéséről, és ha nem is ő írta azt, a pamflet kellő nyomatékossággal tükrözi a hivatalos orosz diplomáciai álláspontot.

A gyűjteményes kötetben ezt követően Jacques-Bénigne Bossuet *Politika a Szentírás szavai szerint* című, 1709-ben, a szerző halála után megjelent művének egyes részleteit olvashatjuk. Bossuet-t, a teológia doktorát 1670-ben nevezték ki a francia trónörökös hivatalos nevelőjévé (*précepteur du Dauphin*), ekkor kezdte el írni művét, amelyet természetesen elsősorban a királyi hercegnek szánt. A három évtizeden keresztül érlelt, kilenc könyvből álló *Politikában* a francia abszolutizmus neves gondolkodójának számító szerző a hatékony és helyes kormányzattal és a törvényekkel kapcsolatos elképzeléseit foglalja össze, igen komoly filozófiai, teológiai, erkölcsani háttérrel és megalapozottsággal. A mű néhány jellemző (és államtörténelmi, államfilozófiai szempontból jelentős) részletét Kiss Gergely fordításában ismerhetjük most meg.

A negyedik forrás Feofán Prokopovicznak, Nagy Péter cár uralkodási időszaka meghatározó tudósának, a Kijevi Akadémia tanárának műve, amely *Az uralkodó akaratainak joga állama örökösének meghatározására* címmel jelent meg, és amely az 1722. évi új trónutódlási rendelet egyfajta kommentárjának tekinthető. A rendelet a trónutódlást („öröklést”) a vérségi elv helyett a mindenkori uralkodó akarataitól, végintézkedésétől teszi függővé, s ebben a formában valóban némi magyarázatra szorul. Prokopovics azonban a konkrét jogszabályon túl tágabb államjogi – egyben családjogi – kontextusban is foglalkozik a cári hatalommal, analógiát vonva az atyai és az uralkodói hatalom közt. Műve – Bossuet-éhez hasonlóan – tudományos megalapozottságú, és a korabeli viszonyokat tekintve igen nagy (több mint húszeszes) példányszámban jelent meg. A könyvből Sashalmi Endre fordításában ismerhetünk meg fontos részleteket.

Az *Abszolutizmus és isteni jogalap* című szöveggyűjtemény, mint forrásközlés értékét emeli, hogy mind a négy (részleteiben vagy egészében) közölt műhöz egy-egy rövid bevezetést írt a fordító, amelyben megismerteti az olvasót a szerzővel (esetleg: szerzőkkel vagy feltételezett szerzőkkel), valamint az adott értekezés (könyv) történelmi-politikai környezetével, továbbá néhány mondatban annak felépítését és lényegi mondanivalóját is összefoglalja. A forrásszövegeket lábjegyzetek gazdagítják, amelyek segítenek a Szentírásból vett idézetek, gondolatok azonosításában, valamint magyarázó, értelmező megjegyzéseket is tartalmaznak.

A kötet azonban nem csak az egyébként szinte beszerezhetetlen – általánosan nem is túl ismert, ám annál érdekesebb – történelmi források közlése miatt üdvözlendő, hanem a bevezető tanulmánya miatt, amelyet szándékosan hagytunk e recenzió végére. A tanulmányt

Sashalmi Endre, a Pécsi Tudományegyetem történész docense írta, aki egyszerre elismert kutatója az abszolutizmusnak (és általában a kora újkori államtörténetnek) – ehelyütt talán elegendő a Pannonica Kiadó gondozásában 2006-ban megjelent, *A nyugat-európai államfejlődés vázlatja* című könyvére, az utóbbi évek egyik legkiválóbb államtörténeti összefoglalására utalnunk – és Oroszország történetének, az orosz cári birodalomnak és a mögötte álló (ortodox egyházi) ideológiának.

A könyvével egyező című bevezető tanulmány (*Abszolutizmus és isteni jogalap*, 11–38. o.) döntően az abszolutizmus elméletével foglalkozik. Áttekintti a kérdéskörrel kapcsolatos korabeli és történettudományi felfogásokat, definiálja a legfontosabb kapcsolódó fogalmakat, ismerteti az abszolutizmus mint eszme és az abszolút monarchia mint kormányzati módszer történetét (amely a maga ideáltipikus formájában, mint mindenre kiterjedő monarchikus hatalom valószínűleg soha, sehol nem tudott megvalósulni, egy sajátos kormányzati modell leírására azonban megfelelő). Kitér a francia, angol, dán és orosz alkotmány- és jogtörténet néhány jellemző intézményére is, melynek során cáfolja a sztereotípiát, hogy a Napkirály Franciaországa tökéletes, modellértékű abszolutista állam lett volna.

Oroszország vonatkozásában pedig részletesen ismerteti a cári hatalom politikai, ideológiai bázisát.

A tanulmány második, lényegesen rövidebb része az isteni jogalap témakörével foglalkozik, J. N. Figgis *The Divine Right of Kings* című műve alapján nyolc pontban foglalva össze ennek tényezőit, ezt követően pedig – a legújabb angolszász politikatörténeti művekkel is foglalkozva – történeti példákkal és intézményekkel is illusztrálva azokat. Egyértelművé teszi, hogy a királyi hatalom isteni jogalapja nem feltétlenül jelenti az abszolutisztikus királyi hatalom alapját: tehát az isteni jogalap hirdetői nem vallották szükségszerűen a királyi teljhatalom elvét.

Sashalmi Endre saját kutatásaiból vett megállapításait az európai és angolszász szakirodalom legújabb eredményeivel szintetizálja. A szöveggyűjteményhez írt, tudományos igényességű, de ennek ellenére (sőt, ezzel együtt) olvasható és érdekesítő tanulmánya minden bizonnyal a téma jelenleg Magyarországon elérhető legkorszerűbb összefoglalásának tekinthető, így a forrásközlés mellett és attól függetlenül is vitathatatlan értéket kölcsönöz ennek a (sajnos kereskedelmi forgalomban rendkívül nehezen beszerezhető) kötetnek.

Képes György

Kecskés László, a civilizisztika kiváló pécsi professzora 2004-ben bocsátotta útjára *A polgári jog fejlődése a kontinentális Európa nagy jogrendszereiben* címet viselő monográfiáját (Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004 – ISBN 963 9542 32 6). A könyv új, bővített kiadására a HVG-ORAC kiadó vállalkozott.

A szerző célja az volt, hogy a magyar és egyes európai jogrendszerek, valamint a nemzetközivé váló polgári jog egyetemi oktatásához történeti áttekintéssel szolgáljon. Művében tézisként kezeli, hogy a jogi szabályozás és kultúra nem egymást kizáró fogalmak, ezért az egyes nemzetek, országok jogrendszerének bemutatásakor törekedett a politikatörténeti háttér részletes ismertetésére is.

Könyve elején Kecskés professzor a jog-összehasonlítás, mint elemző tudomány sajátosságait veszi górcső alá. Megállapítása szerint a sajátjuktól eltérő jogrendszerek tanulmányozása már az ókori görögöktől sem volt idegen, azonban a mai értelemben vett jog-összehasonlítás két eszmetörténeti áramlat, a romantika és a racionalizmus találkozásából eredeztethető. A jog fejlődésével foglalkozó íráskor virágkora a 19. századra tehető, mivel Maine, Koher

A polgári jog európai összehasonlító története

Kecskés László:

A polgári jog fejlődése a kontinentális Európa nagy jogrendszereiben

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009, 548 p.
ISBN 963 2580 66 1

és társaik így kívánták igazolni, s egyben bemutatni az emberiség haladását. Az új tudomány hivatalosan az 1900-as párizsi kongresszust követően nyerte el az egyes ágazati jogtudományok között az öt megillető helyet, majd a második világháború utáni, a nemzetek összefogását sürgető politikai légkörnek köszönhetően rendkívül felértékelődött.

Mindettől függetlenül megállapítható, hogy az európai magánjog római jogi gyökerekből táplálkozik. A szerző rendkívül alaposan mutatja be az ókori (császárkori) Róma köztörténetét meghatározó személyiségek tevékenységét, ezáltal az egyes – a korban kialakult – jogforrások mélyebb megismerését is elősegíti.